

Kvidinge kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2017-06-19

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

—

Kvidinge kyrka

Kvidinge församling, Åsbo kontrakt, Lunds stift

Kvidinge socken, Kvidinge 169:1, Åstorps kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Kvidinge ligger mellan Åstorp och Klippan i en öppen jordbruksbygd. Stenåldersboplatser i socknen vittnar om, att de lättbrukade jordarna i närheten av Rönne å möjliggjort en tidig bosättning. Ortsnamnet Kvidinge är omskrivet från 1307 men lär vara äldre; efterleden -inge kan föras tillbaka till folkvandringstiden (ca 500 e.Kr). Förleden ”Kvith”, buk på danska, kom kanske från en naturformation i området. Under yngre medeltid etablerades en permanent bosättning med några hus och en stenkyrka. Enligt en teori kan den ha uppförts av en storgård norr om den befintliga kyrkan.

Från medeltiden var Kvidinge knutet till Tomarp norr om byn. De äldsta bevarade delarna av gården lär komma från 1200-talet, då den användes som riksrådsboning åt dansken Joen Lille. Gården ägde marken som bönderna i byn brukade ända fram till 1800-talets mitt. Den svenska kronan övertog 1660 gården från Danmark som ett av vederlagsgodsens för Bornholm, och utvecklade den till ett militärt boställe. Under 1800-talet förlade de skånska regementena sina soldater här i samband med övningar på Kvidingehed. På heden står idag ett stort monument, som minner om hur kronprins Karl August föll av sin häst och dog under en inspektion av trupperna 1810.

På Skånska Rekognoseringskartan från 1718 ligger kyrkogården isolerat tillsammans med prästgården, klockaregården och ytterligare en byggnad i ett öppet åkerlandskap. Husen i själva byn ligger på rad en bit österut, halvvägs till Sönnarslöv. När chefen på Tomarp, Håkan Gyllenbielke, avled 1719, började man enligt hans önskan att bygga ett hospital väster om kyrkan. Gyllenbielke hade adlats av Karl XII för sina insatser vid dennes fälttåg i Polen, och testamenterade kvarlåtenskapen efter sin död åt en stiftelse för Kvidinges fattiga och gamla. Först restes huvudbyggnaden 1729 [1], 1733 tillkom två brygghus med bakstugor och 1743 en ekonomilänga i gränsen mot kyrkogården. Sekelskiftet 1700-1800 medförde nya förändringar i miljön närmst kyrkan. Först revs hospitalets ekonomilänga, sedan det ena brygghuset. Även området söder om kyrkogården påverkades; först byggdes Signedal, ett prästgårdsannex för änkeprostinnan Ziebeth, strax söder om prästgården. Efter en brand 1789 ersattes dåvarande prästgården med nuvarande byggnad [2]. Klockaregården stod klar på 1800-talet. Också

själva byn förändrades radikalt under 1800-talet. Efter skiftet i början av seklet spreds gårdarnas ägor över heden. Sedan järnvägen mellan Helsingborg och Hässleholm invigts 1875, började ett stationssamhälle att växa fram söder om järnvägen. De glest spridda gårdarna avvecklades, slogs samman eller flyttade längre ut, och ersattes av handelsetableringar, industrier och hantverksbodnar. Bl.a. grundades flera krukmakerier och JD Stenqvist AB, idag en av Skandinaviens största förpackningstillverkare.

1900-talets andra hälft har inneburit att Kvidinge långsamt stagnerat. I samhället bor idag runt 1900 invånare, som arbetar på ortens företag eller pendlar till Åstorp eller Helsingborg. Kommunikationerna är goda med bl.a. en centralt placerad Pågatågs-tågsstation från 2014. Handeln och servicen är däremot begränsad.

[1]: Församlingshemmet/ Gyllenbielkeska hospitalet

[2]: Prästgården

Kyrkomiljön idag

Kyrkbyn ligger i norra delen av Kvidinge, på andra sidan järnvägen sett från stations-samhället, omgiven av åkrar och ängar. Norr om kyrkogården ligger den s.k. Prästa-marken, som är ett värdefullt natur- och friluftsområde för Kvidingeborna.

Öster om begravningsplatsen ligger prästgården, en korsvirkeslänga med fyllningar av gulrött tegel, och strax söder där om prästlönebostället och klockaregården. Taket är täckt av röda tegelpannor och genombryts av två takkupor från en större ombyggnad av prästgården 1927-28. Gavelröstena är klädda med brunmålade träpaneler. Strax bakom prästgården, som även är pastorsexpedition, ligger en personal- och ekonomibygnad, ritad 1980 av Rolf Larsson i putsat tegel. Gavelröstena är klädda med brun lockpanel, taket är täckt av röda tegelpannor. Intill södra kyrkogårdsmuren, på parkeringen, står ett bårhus från 1912. Det är vitputsat med trappgavlar, gjutjärnsfönster och plåttak.

Väster om kyrkogården finns församlingshemmet, som sedan 1958 är inrymt i den södra delen av f.d. Gyllenbielkeska Hospitalets huvudbyggnad. Den är byggd i rött, schatterat tegel och täckt av ett brant tegeltak. I församlingshemmet finns en stor samlingshall, utsmyckad med bl.a. en målning av Pär Siegård. Hans fresk symboliserar karolinen Gyllenbielkes gåva till de gamla. Rummen i norra delen av längan hyser ett

hembygdsmuseum, som berättar om hur fattighuset fungerade fram tills det lades ned 1949. Till hospitalet hör även ett gammalt f.d. brygghus nordväst om huvudlängan.

Kyrkobyggnaden

Kvidinge medeltida kyrka lär ha uppförts i mitten av 1100-talet. Bakom kyrkan stod Mårten Stenmästare eller någon av hans lärjungar, som efter utfört arbete vid Domkyrkan i Lund även tog sig an flera landsbygdskyrkor. Dekoren skulpterades av sandsten, dagemurarna gjordes av fogstruken gråsten. Man har hittat några detaljer, som visar hur påkostad byggnaden måste varit. Dit hör ett tympanon med två lejon, som kan ha suttit kring en portal, tre konsoler, ett kapitäl och en spiralkolonn. Fynden, som idag förvaras på Historiska museet i Lund tillsammans med kyrkans medeltida dopfunt, antyder att kyrkan hade en blindarkad med konsoler och halvkolonetter på absiden. Liknande utsmyckningar finns kvar i Hammarlunda och Höörs kyrkor.

Kunskap om den medeltida kyrkan kan även hämtas från äldre kyrkoberskrivningar. I kyrkans räkenskapsbok från 1663 beskrivs kyrkan som en stenbyggnad med blytak och murade valv. Till kyrkan hörde ett torn i väster, ett vapenhus och ett kapell norr om kyrkan. Det är oklart när dessa delar uppförts. Det efterreformatoriska kyrkorummet var inrett med altare och predikstol av trä, stenfunt, läktare, en öppen bänkinredning med slutna herrskapsbänkar längst fram, biktstol, klockarbänk och skamstock.

I samband med etableringen av Gyllenbielkeska hospitalet byggdes kyrkan om 1737, och en korsarm kopplades till kyrkorummet. Den inreddes som hospitalskyrka för fattighuset. På Kvidinge Hembygdsförenings hemsida finns en teckning av Sverker Erlandsson, där han försökt rekonstruera utseendet av kyrkan och hospitalet runt 1750. Kyrkan är långsmal med vapenhus och hospitalskyrka i söder, gravkapell i norr och ett kvadratisk torn med sadeltak i väster. Takets skick verkar så småningom ha försämrats. 1789-90 reses ett nytt - eller ombyggt - torn med en barockinspirerad huv av koppar, byggd efter ritningar signerade av Överintendentsämbetets Olof Tempelman. Vid något tillfälle läggs övriga taket om med tegel, och 1852 sätts nya fönster in.

Den snabba befolkningsutvecklingen i Skåne under 1800-talet ledde till utrymmesbrist i kyrkorna. I och med kyrkoherde Heurlins tillträde på 1850-talet, tog diskussionen om ett stort och modernt nybygge fart i Kvidinge. Därtill var kyrkan i stort behov av renovering. Församlingen bad byggmästaren Nils Andersson från Malmö att ta fram ritningar till en ny kyrka. Möjligen var man imponerade av Emil Viktor Langlets Caroli kyrka i Malmö, för vilken Andersson varit byggmästare, och önskade något liknande i Kvidinge. Andersson tog med sig centralkyrkans korsplan, men gav den en sedvanlig uppdelning i långhus, kor och korsarmar. Ritningarna godkändes av Överintendentsämbetets arkitekt Axel Fredrik Nyström. Tempelmans torn skonades, fick

en spira istället för lanternin och tillfogades det nya kyrkorummet. Fönstren gjordes av gjutjärn och taken plåttäcktes. Invändigt valdes, trots att Andersson själv ansåg det för påkostat, ett dyrt cementmosaikgolv. Inredningen ekådrades och flera inventarier specialritades, bl.a. en kalk då den gamla ansågs för liten för det nya kyrkorummet. När den gamla kyrkan revs fann man två gravkor under golvet. I det ena fanns bl.a. Håkan Gyllenbielkes kista, som togs om hand och murades in i kyrkomuren.

Kyrkobygget stod klart 1886. Fasaderna var ursprungligen omålade, men avfärgades efter en tid i vitt. 1905 dekormålades valven med blomsterslingor i jugendstil.

1926 renoverades kyrkan av domkyrkoarkitekten Theodor Wählin och försågs med elektrisk belysning och värmeledning.

1953 tog Wählins efterträdare Eiler Graebe fram flera förslag till förändringar av kyrkorummet. Hans idéer utfördes delvis 1967, då nästa domkyrkoarkitekt Torsten Leon- Nilsson förnyade kontakten med församlingen. Kvarteren närmst koret förkortades så att mittgången blev bredare, korrappan förstörades och belades med kalksten och bänkarna ställdes på ett upphöjt trägolv. Kyrkan ommålades, tornets koppartäckning gjordes om och fönstren fick innerbågar. Året efter pryddes två fönster med kulörta glasmålningar av Nils Möller. 1986 tillkom ytterligare två målningar.

1976 lades taket om med kopparplåt, som ersatte den gamla brunröda järnplåten.

1985 reparerades kyrkan av Forsberg och Wikerstål arkitektkontor. Plastfärgen från 1967 avlägsnades och blottade ett lager av gul kalkfärg. Yterna ströks med silikat och fönster och dörrar ommålades. 1989 gick arbetet vidare interiört, genom att norra korsarmen inreddes till ett kapell.

2000 uppfräschades exteriören på nytt, nu efter BG Bygg- och Anläggningskonsults instruktioner. Fasaderna rengjordes och ommålades med silikat, fönster, dörrar och solbänkar målades och torntakets koppartäckning förnyades ytterligare en gång.

2014 tvättades, putslagades och målades interiören. Ansvariga för arbetet var arkitekt Mikael Forsberg och Hans Nilsson från Målerikonservering Skalk. Elen drogs om, ljudsystemet byttes ut och flera inventarier renoverades. Bland färgskikten spårades ett gulaktigt lager, som man tror har varit den ursprungliga färgen i hela kyrkan. Man tog fram denna nyans i vapenhuset och sakristian, men ommålade kyrkorummet i vitt.

Exteriör

Kyrkobyggnaden [3] från 1886 är formad som ett grekiskt kors med långhus, korsarmar och kor med bakomliggande sakristia i öster. I väster finns ett torn av okänd

ålder med en takhuv från 1789-90. Trapptureller i hörnen mellan tornet och långhuset leder till tornets övre våningar, kyrkvinden och orgelläktaren.

Kyrkan står på en kallmur av gråsten. Tornets murar är av gråsten, frånsett på- och ommurningar som gjorts i samband med bygget av den nya kyrkan. Sockeln är av oputsad gråsten. Övriga fasader har yttermurar av gråsten och innermurar av tegel. Tegel har även använts till tureller, omfattningar och detaljer. Sockeln är byggd av granit och sandsten som återvunnits från den medeltida kyrkan. Fasaderna är vita, spritputsade med slätputsade, artikulerade partier i form av pilastrar, gesimser, listverk, blindingar, stjärnor och kors. Under fönstren finns en bröstgesims, och ovan fönstren en gördelgesims. Under takfoten löper en tandad takgesims, som förenas med lisener i murhörnen. På hörnsträvorna står fialer med blinderade öppningar. Tornet saknar avdelande gesimser och lisener, men har tandsnittsgesimsen vid spirans takfot. Fönsteröppningarna markeras med putsade omfattningar i relief, s.k. ”ögonbryn”.

[3]: Kyrkan från nordväst

Till kyrkorummet leder huvudingången genom vapenhuset i tornet och sidoingången från södra korsarmen. Båda dessa portaler, liksom den på insidan igensatta öppningen i norra korsarmen, är utformade som trekantsgavlar med trespråkiga, rundbågiga omfattningar kring portarna. Pardörrarna är av fernissad ek, byggda av ramverk med stående fyllningar och halvcirkulära överljus med gjutjärnsbågar. Tryckena är gjorda av mässing. Till huvudingången leder en ramp täckt av sjöstensplattor. Till turellerna och sakristian går enkeldörrar med samma utformning och överljus som övriga dörrar.

Fönsteromfattningarna är ensprångiga och slätputsade. I öppningarna sitter inmurade gjutjärnsfönster, indelade med spröjsar i rutor av varierande storlek. De stora fönstren är rundbågiga med de största lufterna i mitten och en bård runt om. Fyra fönster har försetts med sekundära glasmålningar av Nils Möller, andra har etsat, blommönstrat glas eller färgat glas i bården. Fönstren med målningar har utvändiga skyddsfönster av plattjärn, de övriga fasta innerbågar av järn från 1967. I mötet mellan korsarmarna och långhuset och på tornets västfasad finns rundfönster. Längst upp mot spiran sitter urtavlor i alla väderstreck. I anslutning till den östra urtavlan finns en liten malmklocka för hel- och halvslag. Till tornet hör även tre rundbågiga ljudöppningar med panelklädda, svarta ljudluckor. Flertalet solbänkar är gjorda av räfflade gjutjärnsplåtar.

Alla tak, både korstaket över kyrkorummet, sakristians och turellernas halva pyramidtak och tornspiran, är täckta av kopparplåt i skivtäckning med förskjutna hakfalsar. Även fialernas spiror och korsryttaren ovan korsmitten är klädda med koppar.

Interiör

Från tornets västportal kommer man in i vapenhuset. Det har golv av cementmosaik och ett vitputsat stucktak. Takets släta mittfält övergår till väggen genom ett brett hålkäl med kassetter. Väggarnas nedre del är klädd med en ådringsmålad bröstpanel uppbyggd av ramverk och fyllningar, dess övre del kvadermålad i en gulvit färgton. På norra sidan hänger Gyllenbielkes huvudbanér. Portalen mot långhuset är hög och rundbågig med nederst en ådringsmålad, raktäckt pardörr av fyllningstyp, och ovanför denna ett tympanon med en psaltarvers.

Långhuset [4] och korsarmarna täcks av spetsbågiga kryssvalv i sex travéer. Valven har avfasade ribbor som vilar på polygonala pilastrar och pelare med profilerade listverk som kapitäl. Längs valvens bågar och ribbor är blomsterslingor målade. Pelarskaften är liksom väggarna kvadermålade. Kyrkorummet är inrett med slutna bänkar i södra korsarmen och öppna i långhuset, placerade kring gångarna av rödgrå cementmosaik med svarta bårder. Under de öppna bänkarna ligger ett upphöjt, klarlackat brädgolv, under den slutna inredningen gulgråa tegelplattor. Där bänkkvarteren har avkortats närmst mittgången, har golvet igenfyllts med cementmosaik. Norra korsarmen [5] är sedan 1985 inredd som kapell, markerat med ett golv av gula tegelplattor. Stolar, ambo, piano och kororgel står runt den gamla altaruppsatsen. I långhusets västra del finns en brunådrad orgelläktare, buren av avfasade pelare och på undersidan synliga bjälkar. Räcket består av kolonner med tärningskapitäl som bär en överliggare. Mittpartiet framför orgeln är något framskjutet. Kyrkorummet belyses av lampetter och ljuskronor i mässing och värms med äldre, golvstående gjutjärnsradiatorer.

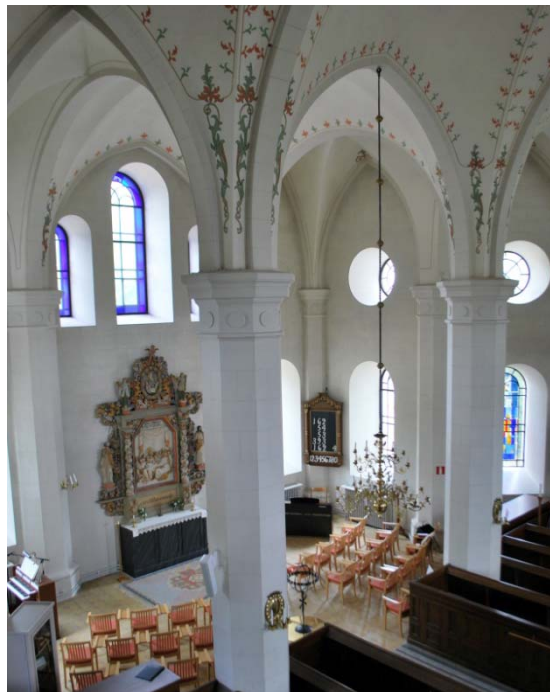
Koret täcks av samma slags kryssvalv som övriga kyrkorummet. Koret är upphöjt fyra steg med en granittrappa från 1967. Golvet är av cementmosaik, väggarna är kvader-

målade. I östra korbvæggen finns en hög, tresprångig och rundbågig perspektivportal, flankerad av brunådrade fyllningsdörrar på ömse sidor in mot sakristian. I portalen står altaruppsatsen från 1886. Ovanför altartavlan finns ett textband målat på putsen.

Sakristian har golv av cementmosaik, kvadermålade väggar i gulvit ton och vitputsat valv. I rummet finns förvarings-skåp, sittplats och ett altare.

[4]: Långhuset mot koret

[5]: Norra korsarmen från orgelläktaren

Från norra trappturen kommer man till tornets tre översta våningar. De har putsade och vitmålade väggar och träbjälklag, på undersidan klädda med pärlspont eller med balkarna synliga, och på ovansidan med obehandlade bräder. Murarna förstytvas med dragbjälkar. Klockstolen i fur står på tredje planet, tornuret på det översta. Tornets taklag av bilad fur är gjort med en mittstolpe, som försträvats till väggarna av sparrar och bjälkkryss. Från klockvåningen leder en dörr till vinden ovanför kyrkorummet. Dess taklag består av sparrar, hanband, tassar och stödben på dubbla remstycken. Konstruktionen förstytvas av snedsträvade mittstolpar och en långrem vid nocken. Korsryttarens syll vilar på en tegelmur ställd på valven. Underlagstaken är av brädpanel.

Inredning och inventarier

Högaltaret är från 1886, uppbyggt som en ekådrad fyllningskonstruktion av trä. I norra korsarmen och sakristian finns *sidoaltare* av gråmarmorat- resp. vitmålat träramverk.

Altaruppsatsen från 1886 har i mitten en rundbågig altartavla målad av Märten Eskil Winge. Den föreställer två apostlar som möter den återuppståndne Jesus på hans väg

till Emmaus. Verket omges av en rundbågig guldrum som flankeras av brunmålade kolonner med tärningskapitäl. Överst finns en trekantsgavel med rundbågefris, krönt av ett klöverbladskors. Altaruppsatsen är ritad av Salomon Sörensen och ritningarna signerade av Claes Grundström vid Överintendentsämbetet.

Altaruppsatsen [6] från den gamla kyrkan, utförd 1708-09 av Gustaf Kilman i polykromt trä, är numer uppsatt bakom altaret i norra korsarmen. I centrum finns en relief, som föreställer kvällen då Jesus instiftade nattvarden. Under tavlan finns en predella med en texttavla, omgiven av postament. På dessa står spiralvridna kolonner med blomsterrankor, flankerade av beslagsvingar med varsin mansfigur. På kornischen står två änglar och en kartusch med akantusdekor omkring ett uppståndelsemotiv.

Altarringen från 1886, ritad av Sörensen, har ett ekådrat, femdelat räcke med kolonnformade balusterdockor. Knäfall och överliggare är klädda med rött tyg.

Dopfunten från 1886 är gjord i snidad ek. Den har formen av en bevingad barnängel, som håller upp en godronerad dopskål med korskrönt lock. Figuren står på en fot.

Predikstolen från 1886, ritad av Sörensen, är gjord i brunmålat trä med detaljer i rött och guld. Korgens åtta fält med rundbågiga fyllningar skiljs av kolonner med gördelband och tärningskapitäl. Den står på en åttkantig fot, som förkortades av Theodor Wählin 1926. Ovanför korgen hänger en baldakin från 1926, ritad av Carl Andréén. Ljudtaket har nederst av en bård av cirklar och överst en korskrönt fial.

Bänkinredningen från 1886 av ekådrat trä, gestaltad av Sörensen, är omväxlande öppen och sluten, resultatet av en kompromiss mellan Nils Andersson och församlingen. Gavlar och dörrarna till de slutna bänkarna i södra korsarmen är gjorda av ramverk och stående fyllningar, och avslutas överst av en tandsnittsgesims. De öppna bänkarna i långhuset har profilerade gavlar dekorerade med listverk och fyrpass. Ryggarna, omgjorda av Torsten Leon Nilsson 1967, är byggda av ramverk och speglar. På sitsarna ligger lösa, röda dynor från 2014.

Orgeln är byggd 1886 av Rasmus Nilsson, men kraftigt omgjord 1967 av Hermann Eule från Östtyskland. Då revs piporna ut och de flesta kastades, vilket gjorde att orgeln förlorade det mesta av sin romantiska intonation. Orgeln har idag 24 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Den brunmålade fasaden, ritad 1883 av Sörensen, är arkitektoniskt uppbyggd av fem partier med rundbågiga pipfält. Det mittersta och de båda yttersta partierna kröns av trekantsgavlar. Orgeln renoverades senast 2014 och fick då bl.a. en ny fläkt och luftlåda.

Kororgeln, byggd ca 1800, är tillverkad i ljust trä med svarta och förgyllda detaljer.

Fasaden är tredelad med ett centralt tillbakadraget parti med en rundbågeportal. *Storklockan*, tillverkad 1494 av en okänd gjutare, pryds av rundstavar och ett latinskt textband. *Mellanklockan* från 1747 och *lillklockan* från 1737, gjutna av Andreas Wetterholtz, pryds av växtbårder, lister, änglar- och helgonfigurer. På storklockan finns även ett kristusmonogram med strålgans. Lillklockan, som i församlingen kallas Hospitalsklockan, inköptes av Gyllenbielka stiftelsen för att hänga i portöppningen, som fanns i kyrkogårdsmuren mellan kyrkan och hospitalet. Hospitalsklockan kom i kyrkans ägo under 1900-talet och flyttades då upp i kyrktornet.

Övrigt

Bland metallinventarierna finns flera som tillverkats åt den nya kyrkan. Dit hör *nattvardsinventarierna* från 1885-86. Från gamla kyrkan kommer bl.a. en *kalk* av förgyllt silver från 1600-talet och en *ljuskrona* från 1637. Bland träföremålen märks två *kollekttavlor* av ek från 1400-talet, prydda med reliefer av St:a Katarina resp. S:t Göran och draken. Vidare finns fyra *huvudbanér*, snidade till minne över adelsmän vid Tomarp: Gyllenbielke [7], von Crimstein, de Mortaignes och Mattson Gyllenpamp. I textilsamlingen märks bl.a. dekoren till ett *antependium*, som skänktes till kyrkan 1886, och en *mässshake* från 1850. Från 1800-talet kommer också ett *psalmodikon* från 1800-talet, ett idag mycket ovanligt stränginstrument som kom att utkonkurreras av orgeln under 1800-talets senare del. Bland de moderna föremålen kan nämnas en *nattvardsservis* av Anette Danielsson Dahlgren och *kollektskålar* av Tomas Anagrius. Anette och Tomas är båda verksamma i Kvidinge och erkända konstkeramiker.

[6]: Kilmans altaruppsats

[7]: Håkan Gyllenbielkes huvudbanér

Kyrkogården

Den äldsta delen av kyrkogården är medeltida. Vi vet inte mycket om hur kyrkomiljön såg ut vid denna tid, men troligtvis följdes det allmänna, medeltida mönstret; en inhägnad, betad äng, som även fungerade för profana ändamål. Gravarna var gräskullar utmärkta med träkors, eller liggande stenhällar för de mer bemedlade. Närheten till Tomarp, kanske även någon storgård, lär säkerligen ha gjort sig påmind. Tomten lär ha omgärdats av träbalkar eller murar, som ständigt krävde underhåll. Enligt kyrkoberivningen från 1663 omgärdades kyrkogården av en stenvmur med fyra järngrindar och en port. Det fanns en kyrkolada, dit bönderna levererade sitt tionde, och ett s.k. limhus, där man förvarade material till kyrkobyggnadens underhåll.

Kyrkogården lär sannolikt haft kvar mycket av denna karaktär fram tills att hospitalet stod klart 1729. Kyrkomuren förnyades 1733 och fick då en port mellan hospitalet och kyrkogården. 1815 förbjöds gravsättningar inne i kyrkorna. Trycket på kyrkogårdarna ökade, och därmed kravet på mer planerade miljöer. Som brukligt var under seklet, gjordes kyrkogården i Kvidinge om med en geometrisk planlösning med kvarter, grusgångar och planteringar. Tomten utvidgades vid två tillfällen; först avsöndrades mark från prästgården 1850, och 1869 ett stycke från hospitalsjorden. Sedan den nya kyrkan uppförts 1886 försvann många vårdar, som successivt ersattes av påkostade anordningar. Industrialismen gjorde det möjligt att ersätta de lättvittrande kalkstensvårdarna med granitstenar, och att bearbeta dessa på nya och varierade sätt.

1929 gjordes en utvidgning mot norr med fyra stramt utformade kvarter. De södra av dessa togs i bruk 1946. 1977 tillkom minneslund och urngravplats på området efter Bror Perssons ritningar. 2009 invigdes en askgravplats på marken man friköpte 1869.

Beskrivning av kyrkogården

Den gamla kyrkogården [8], d.v.s. delarna som tagits i bruk innan 1929, avgränsas mot parkeringen i söder av en rad lönnar och en bruksfogad stenvmur täckt av tegelpannor. Avgränsningen mot Gyllenbielkeska hospitalet består av samma mur, som i nordväst ersätts av en kallmur ut mot åkrarna. I öster finns en låg, äldre kallmur och buskar ut mot prästgårdens gårdsplan. I muren finns öppningar i alla väderstreck. Huvudentrén i söder består av ett fyrdelat grindparti med gjutjärnsgrindar innanför murade pelare. Huvudgångarna till kyrkan har hårdgjorts med sjöstensplattor, de övriga är grusade. Gravplatserna är mestadels singeltäckta och buxbomsinfattade, men även järnstaket, kättingar och stenkanter förekommer som avgränsning. Framför allt i nordväst har vissa ytor inom kvarteren gräsbesätts (GVC-GVE). Mot muren där har anlagts en häckinramad askgravplats med minnesplaketterna ställda i rektangulära växtbäddar. Yngre och äldre gravstenar står blandat med en viss övervikt av det äldre materialet i de södra kvarteren (Södra A-F). Några vårdar är från tiden före 1886, däribland en

kalkstensvård från 1780 över häradspäst Alexander Ziebeth som står norr om kyrkan. Vården finns inom ett järnstaket tillsammans med två hällar som legat i kyrkgolvet. Bland de äldre vårdarna märks även minnesstenen från 1884, rest efter de som legat i gamla kyrkans gravkor. Vanliga titlar på vårdarna är lantbrukare och hantverkare; bl.a. märks den efter Josef Stenqvist, grundaren till företaget med samma namn. Bland de mer ålderdomliga epiteten finns stationsskrivare, färgfabrikör och hovskomakare.

[8]: Gamla kyrkogården mot söder

[9]: Utvidgningen från 1929

Utvidgningen från 1929 [9] är utlagd som en korsplan kring två grusade axlar. Kring huvudaxeln i nord-sydlig riktning finns i vardera ända en platsbildning, och i mötet mellan gångarna en mittplats prydd med en amfora på en järnpiedestal. I blickfånget längst norrut står ett träkors. Längs gångarna finns gravplatser (avd E), och bakom dessa rygghäckar av bok som gömmer fyra större områden (avd A-D) med fler vårdar. Gravplatserna, till stor del vakanta, är mestadels grästäckta med buxbomsinfattning. Runt de centrala kvarteren går en grusad gångslinga, som kantas av ett varv gravar (Avd F-G) i utvidgningens ytterkant. Gränsen mot omgivningen består av en trädkrans och omväxlande en häck och en kallmur. Längst i norr finns två grästäckta ytor, som används till urngravplats och minneslund (avd H-I). På urngravplatsen står vårdarna längs den omgärdande bokhäcken, och i mitten ligger två rader stenar vända mot varandra. Minneslundens pryds av en minnesten, ställd framför ett högt träd, och ett smideskonstverk av Per Jadéus där allmänheten kan sätta blomvaser och gravljus.

Byggnader på kyrkogården

I anslutning till kyrkogården ligger flera byggnader, se vidare under "Kyrkomiljön".

Kulturhistorisk karaktärisering

Kvidinge kyrka omges av ett öppet jordbrukslandskap, som utvecklats kontinuerligt sedan förhistorisk tid. Det är ännu präglat av driften av Tomarp, som ligger strax norr om samhället. Kyrkbyn är inramad av grönska och tydligt avgränsad från stations-

samhället, som växte fram kring förra sekelskiftet. De många välbevarade husen kring kyrkogården, däribland prästgården, klockaregården och Gyllenbielkeska hospitalet, formar med kyrkan och de omgivande markerna en vacker och ålderdomlig miljö med mycket höga natur- och kulturvärden. Husen kopplas fint till varandra genom kyrkogårdens gångsystem. Tomarps betydelse för kyrkan levandegörs i museet i hospitalet på utmärkt sätt, och inne i kyrkan bl.a. genom dess person- och socialhistoriskt intressanta huvudbanér efter fyra adelsmän som bott vid godset.

Kyrkogården fångar ännu mycket av förra sekelskiftets ideal, med grusade gångar och gravplatser innefattade av buxbom och individualiserade vårdar. Samma strukturer återkommer delvis i den tidstypiskt klassicistiska utvidgningen från 1927, men där kompletterad med bokhäckar kring kvarteren. Även trädkransen, gjutjärnsgrindarna och murarna, i synnerhet de äldre kallmurarna, är viktiga för miljön. Gravmaterialet från tiden före 1886 är begränsat, bl.a. eftersom alla kvarlevor från de båda gravkoren under medeltidskyrkan lades i samma grav när den nya kyrkan uppfördes. Ett stort antal gravplatser är vakantsatta, vilket ger ett något ödsligt intryck.

Kyrkan, vars yttre ger ett välbearbetat intryck med sin rika variation av nyromanska detaljer, visar på de möjligheter en rik gods- och bondebygd hade att investera i påkostade kyrkobyggen. Exteriören är förhållandevis välbevarad, även om kyrkan ursprungligen hade en helt annan färgsättning med oputsade gråstensfasader och rött plåttak. Kyrkan ingår i den relativt stora, samlade grupp kyrkor som uppfördes på 1880-talet i nordvästra Skånes industribygd. Ett äldre torn ingår i anläggningen i en kraftigt ombyggd form, som helt sammansmälter med övriga kyrkan. Till de yttre värdebärarna hör de helt intakta ytterdörrarna och -fönstren med dess rikt varierade glas och räfflade solbänkar av gjutjärn. Nils Möllers vackra glasmålningar har placerats symmetriskt, så att centralkyrkotankens symmetri framhävs.

Utvändigt har Nils Andersson strikt följt centralkyrkans idé med en fullt utvecklad symmetri. Han var sannolikt inspirerad av Emil Viktor Langlets formspråk från Caroli kyrka, men förebilder kan även hittas i 1600-talets monumentala stadskyrkor. Vägghörnen har fasats av vid korsmitten för att förstärka liksidigheten. Hörnsträvorna med fialer, den höga spiran och korsmittens takryttare ger allesammans byggnaden en stark höjdsträvan. Fasaderna är rikt prydda med varierade omfattningar och gesimser, som bidrar med en balanserande horisontell delning åt byggnaden.

Trots sin yttre plan har kyrkan invändigt en mer traditionell uppdelning med en stark längaxel mot östkoret och sedvanlig uppdelning i långhus och korsarmar. Norra korsarmen har gjorts om till kapell, vilket ytterligare motverkar centralkyrkans idé och kyrkorummets symmetri, men som ger goda möjligheter att bruka kyrkan för mindre

arrangemang. Därtill har Kilmans altarpuppats återfått en liturgisk funktion på kapellaltaret. Den intrikata interiören är mycket välbevarad, även vad gäller ytskikten där brunådringen tidstypiskt binder samman all inredning. Det är förhållandevis sällsynt att så många fasta inventarier finns kvar sedan kyrkan byggdes. Andra välbevarade sekelskiftsinteriörer, utformade av Henrik Sjöström, finns t.ex. i Vadensjö och Högs kyrkor. Till de ursprungliga inventarierna i Kvidinge hör altaranordningen, predikstolen (sänkt 1926), bänkinredningen (ombyggd 1967), orgelfasaden och -läktaren, alla ritade av Salomon Sörensen i en sammanhållen rundbågsstil. Värdet hos inventarierna ligger i inredningen som helhet, snarare än i de enskilda föremålen. De invändiga ändringarna inskränker sig, utöver inredandet av korsarmen, till den funktionella omdaning vid koret med en breddad korttrappa och utvidgad mittgång. Ytorna är genomgående påkostade och välbearbetade, såsom cementmosaikgolvet, bröstpanelen och stucktaket i vapenhuset och de rödgröna växtslingorna i jugendstil längs kyrkorummets valvribbor. Både vapenhuset och sakristian återfick 2014 sin ursprungliga gula färg på väggarna, vilket tilldrar dem ytterligare intresse. Samma nyans har funnits på kyrkorummets idag vita väggar i dekorativ kvaderimitation. Kvadermålning är typiskt för tiden kring förra sekelskiftet.

Bland kyrkans äldre inventarier märks kollekttavlor från möjligen 1400-talet, som är några av ett fåtal som finns kvar sedan bruket av dessa upphört med reformationen. Vidare finns altarpuppatsen av Gustaf Kilman, snidad i hans typiska akantus- och spiralbarock av erkänt hög hantverkskvalitet. Även storklockan från 1494 betingar med sin relativt höga ålder ett stort värde, liksom den idag mycket ovanliga psalmodikonen, som användes i våra kyrkor innan den utkonkurrerades av orgeln.

Att tänka på

- Kyrkan ingår i en väl sammanhållen och ovanligt rik kulturmiljö, som så långt det är möjligt bör betraktas och förvaltas som en helhet. Det historiskt viktiga sambandet mellan kyrka, hospital och Tomarp är speciellt viktigt att belysa.
- Interiörens ytskikt i form av ekådringar och kvadermålningar är typiska för förra sekelskiftet. Dessa bör bevaras och underhållas med traditionella metoder.
- Inredningen är, frånsett i ena korsarmen, intakt och bör bevaras som en helhet. Nya insättningar bör göras sparsamt, så att kyrkorummets symmetri och goda balans inte påverkas negativt.
- Bland de äldre föremålen bör Gustaf Kihlmans altarpuppats, kollekttavlor och huvudbanéren värnas speciellt.

Skydd m.m.

Kyrkan/kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enl. 4 kap. kulturmiljölagen. Gyllenbielkeska hospitalet med församlingshemmet är skyddat som byggnadsminne. Kvidinge är utpekad som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

470 nya kyrkor, bidrag till Sveriges arkitekturhistoria 1850-1890, Jakob Lindblad, RAÄ, 2009

Hemma i Åstorps kommun, Lennart Jönsson, Åstorps skolstyrelse, 1991

Ingvars bilderbok, reproduktioner över Gamla Qvidinge, Ingvar Månsson, 2006

Kvidinge sockens hembygdsförening, skriftserie I-III, 1960-1967

Profiler från sju århundraden, Kvidinge hembygdsförening, skriftserie #9, 2006

Ur Åsbobygdens historia. Ett bidrag till en sockens historia, Åke Frödin, 1997

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg & Ingrid Sjöström, RAÄ, 2015

Underhållsplan för Kvidinge kyrka 2007-08-08, Wikerstål Arkitekter, Helsingborg, 2007

Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Kristianstad, 1078 Kvidinge, Kyrkor

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, hämtad 2016-05-17

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2016-05-17

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/astorp/Pages/Kvidinge-Tommarp-Bjarsgard.aspx>, hämtad 2016-05-17

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och beskrivning om Kvidinge kyrka, Åsbo kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember, Arkitekt SAR/MSA, Cert. sakkunnig avseende kulturvården, JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Karakteriseringen har gjorts efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift.
Inventeringsdatum: 2016-05-16 Färdigställd rapport: 2017-06-19